

RECENZIJJE.

Dr Andrija Živković, Kršćanske kreposti uopće, a bogoslovske i stožerne napose. Zagreb 1942. Narodna Tiskara, velika osmina, XII. + 420. Cijena uvezano 300 Kuna.

1. — Drugim svezkom »Moralnoga bogoslovlja«, prof. dra A. Živkovića započinje posebni dio moralnoga bogoslovlja. Pisac je podielio posebnu moraluku na dva svezka. Prvi obuhvata nauku o krepostima uopće, a bogoslovcskima i stožernima napose. Drugi će sadržavati nauku o Božjim i crkvenim zapoviedima.

Već u ovom osnovnom rasporedu druga knjiga dra Živkovića pokazuje jednu od svojih glavnih značajki. Ona želi spojiti dva glavna smjera u podieli moralnoga bogoslovlja: stariji sv. Tome Akvinca, prema zapoviedima, i noviji sv. Alfonsa Liguori, prema zapoviedima. Tominu razdiobu sliedi osobito u ovom drugom svezku. Treći će svezak poglavito sliedi razdiobu sv. Alfonsa. Ali je dr Živković i u drugom svezku, koga imademo pred sobom, djelomice pošao svojim, novim putem. On je negativno gradivo kreposti pravednosti izlučio iz drugoga svezka i pridržao ga za treći svezak. Tako drži, da će bolje odgovarati negativnom značenju sedme Božje zapoviedi.

Razlog, zbog kojega je pisac u zasebnom svezku obradio cjelokupni pozitivni dio nauke o krepostima, nalazi u potrebama današnjega vremena. Danas nestaje mnogo toga, što je kroz stoljeća sačinjavalo sastavni dio našega života. U krvavim porođajnim bolovima nastaje nešto novo. To bi imalo zamieniti ne samo površinske pojave staroga života, nego i njegove središnje pokretne sile. U tim je prilikama pisac smatrao potrebnim punije i iscrpnije obraditi nauku o krepostima katoličkoga morala, da osvietli sva važna pitanja, koja danas izkrsavaju na području moralnoga života. I time da doprinese svoj dio očuvanju i razvoju vječnih načela evandeoskoga morala.

Otuda knjizi i druga značajka. Neprimjetno, a ipak stalno i sustavno, knjiga daje imanentnu apologiju katoličkoga morala nasuprot suvremenih traženja novoga morala. Naglasak protivničkih prigovora leži u tome, da je katolički moral pasivan, odviše kazuističan, a premalo pozitivan i junačka značaja (str. 4). Time, što je pozitivnoj obradbi kreposti posvetio zasebni svezak, pisac je vrlo djelotvorno oduptio spomenuti prigovor. Nauka o krepostima je po tome dobila onaj središnji položaj u znanstvenoj obradbi morala, što ga ima i po svojoj stvarnoj važnosti u praktičnom kršćanskom životu. To više, što gradivo daje piscu priliku, da prikaže sve prednosti nauke katoličkoga morala o krepostima. Tako je došla više do izražaja odgojna moć katoličkoga morala i njegova nadvremenska superiornost nad prolaznim i jednostranim pokušajima današnjice. I bez izrazitoga polemickog stava, pisac postizava svoju svrhu da izdigne pozitivne vrednote katoličkoga morala. Pozitivno je izlaganje nauke o krepostima samo po sebi najbolja apologija katoličkoga morala.

S time je u vezi i daljnja značajka ovoga svezka djela dra Živkovića. On želi biti putokaz moralnom preporodu hrvatskoga naroda i njegove inteligencije. Narod, koji nema potrebnih socijalnih kreposti, predaje se manama. On nema budućnosti i ide u susret svojoj propasti. U današnjim su vremenima to pitanja od presudne važnosti za naš narodni život. Zato je pisac dao nauci o kršćanskim krepostima u svom djelu iztaknuo mjesto. Još više, nastojao je, gdje je moguće, znanstvena izlaganja primieniti na naše prilike. U tim primjenama pisac kao da napu-

šta ton mirna, hladna, odmjerena i suzdržljiva tumača i postaje glasnik, propovjednik, koji sa žarom i uvjerenjem pokazuje puteve krepostnoga života. Kad imademo pred očima višestruku svrhu, koju je pisac, izdavajući moraliku na hrvatskom jeziku, dao čitavom djelu: da bude i priručnik našem svećenstvu i bogoslovima s potrebnim primjenama za njihovu praksu, kao i provodič laicima u moralnim pitanjima današnjice (Predgovor 1. svez. str. V.), postaje razumljiva ova značajka drugoga svezka djela dra Živkovića. On je time suvremen u punom smislu rieči. Suvremenost dvoga svezka osobito udara u oči po obradbi socijalnih kreposti, kojima je dr Živković posvetio čitavu IV. knjigu. Ovakova je obradba socijalnih kreposti novost u priručnicima moralnoga bogoslovlja.

Ako k ovim glavnim značajkama dodamo, da je pisac svoja izlaganja oslonio, još u većoj mjeri nego u prvom svezku, na sv. Tomu, to smo iztakli sve važnije osobine drugoga svezka »Moralnoga bogoslovlja« prof. dra Živkovića.

2. — Pored ovih glavnih vlastitosti knjiga dra Živkovića imade i mnogo drugih značajki. One se odnose na posebna mišljenja u pojedinim pitanjima, kao i na njihov način obradbe. To su zapravo sve mogućnosti, pomoću kojih pojedini pisac može priručniku dati svoj posebni biljeg. Mi ćemo ih prikazati redom, kojim u djelu dolaze.

»Kršćanske kreposti« je pisac razdielio u 4 knjige. Prva je o krepostima uopće. Druga obrađuje bogoslovske kreposti, treća stožerne kreposti, četvrta socijalne kreposti. Zaglavak sadrži prikaz staležkih kreposti.

Uvod obuhvata dvie razprave: Kršćanske kreposti prema konačnoj svrsi čovjeka (str. 1.—10.) i Nauka sv. Tome Akvinca o trajnim razpoloženjima (str. 10.—18.). U ovim su člancima došle do izraza glavne značajke pisanja dra Živkovića. Uz strogo znanstvenu odmjerenost i obilata primjena na naše prilike s izrazitim reformatorskim smjerom. Članak o trajnim razpoloženjima je vjerno napisan po sv. Tomi. Kao podloga svim ostalim izvodima o krepostima, on daje jasnu intonaciju cijeloj knjizi. Ujedno je jasni dokaz, koliko se uzko pisac oslanja na sv. Tomu.

Prva knjiga »O krepostima uopće«, ponajprije temeljito objašnjuje pojam kreposti (str. 19.—24.), koga vrlo instruktivno osvjetljuje prikazom poviestnoga razvoja pojma kreposti (str. 2.—29.), s osvrtom na pitanje »pasivnih kreposti«, svojevremene zablude amerikanizma (str. 29.—32.) Poglavlja: Nosilac, razdioba, vlastitost i krepost (str. 32.—38.) stečene kreposti (str. 39.—58.), obsežno razpredaju prema sv. Tomi i njegovim novijim sljedbenicima, ova obća pitanja. Tu je i nova razprava »Nove kreposti« (str. 53.—58.), pod kojima dolaze djelovanja, što ih danas krivo izdižu među krepostna. To su a) država kumir, b) dobrotvorne zabave, predstave i plesovi, c) društvo za zaštitu životinja, d) izleti u prirodu. Pisac luči kod ovih djelovanja dobro od zla i tako ih vrednostno svodi na pravu mjeru. Jednako je obsežno prikazuje darovane kreposti (str. 58.—74.), gdje dolaze i darovi Duha Svetoga, te osam blaženstva, gradivo, koje se redovno obrađuje u ascetici.

Bogoslovske kreposti zapremaju čitavu drugu knjigu. Krepost vjere sadrži: čin vjere s analizom, predmetom, razdiobom i svojstvima (str. 78.—90.), potreba vjere (str. 90.—98.), griesi protiv vjere (str. 90.—114.). Tu su prikazane i opasnosti za vjeru (vjerski dodir, miešanje s nevjernicima i krivovjercima sa svojim sažeto osvjetljenim mogućim oblicima, pa vjerska sumnja i kritika, te moderni »duh vremena«, koji podržava vjeru u posebničkom i javnom životu. Sva su ta pitanja prikazana aktualno i savjestno. Krepost nade (str. 114.—126.) je kraće obrađena, kako je to i kod drugih moralista čičaj. Obširnija je obradba kreposti ljubavi. Ona uključuje tri odsjeka: ljubav prema Bogu (str. 126.—134.), prema samome sebi (str. 135.—144.) i prema bližnjemu (str. 144. 175.). Kod ljubavi prema samome sebi suvremeno se osvrće na dužnost izbora zvanja i njegovo socijalno značenje (str. 138.—139.) te na dužnost rada, pa ocjenjuje načelo o radu kao jedinstvenom mjerilu etičke vrijednosti

(str. 140.—142.), kao što i načelo prava na rad. Potanje se pozabavio ljubavlju prema bližnjemu. Izloživši njezin pozitivni dio, s velikom je pomnjom prikazao grieha protivne ljubavi prema bližnjemu. Smutnja (sablazan) imade suvremene aplikacije o ženskoj nošnji (str. 165.), plesovima, kazalištu, kinu, umjetnosti, kupanju na plažama (str. 166.—167.). Isto je tako potpuno i sažeto obrađeno sudjelovanje kod zlodjela s najčešćim praktičnim slučajevima.

Treća je knjiga posvećena stožernim krepostima. Krepost razboritosti iznesena je u cjelosti, iako u zbijenom izvadku, prema sv. Tomi s primjerenim uputama za praksu. Kako je i opravdano, najveći dio te knjige zaprema krepost pravednosti (str. 183.—288.). Tu je pisac obradio pojam prava vlasništva (str. 183.—202.), koga osvjetljuje izvadcima iz knjige dra Schillinga, Lehrbuch dre Moralthologie, München 1938. Pravo posebničkog vlasništva, danas temeljno pitanje društvenoga života i poredka, kratko je prikazao sa socijološkog gledišta. Njegovo moralno opravdanje je podao citatima iz enciklike »Quadragesimo anno« (str. 190. do 196.). Zatim se nižu poglavlja o nosiocu i predmetu prava (str. 199.—212.) i stjecanju vlasništva (str. 212.—214.). U pitanju obveze zakona o lovu i ribolovu smatra, da veže u savjesti, a da nije samo čisti kazneni zakon (str. 219.). Tu je podan i obći dio nauke o ugovorima. Sliedeći A. Prümmera, pisac izlaže ugovore vrlo zbito, puštajući po strani sva pitanja građanskoga prava. Time se dosta razlikuje od većine današnjih autora. Cijeli je prikaz pojedinih vrsta ugovora doista vrlo zbit, sažet, upravo lapidaran, pa nosi vidljivu razliku prema ostalim piščevim izvodicima. Svakako će tu biti potrebno u pojedinim pitanjima praktične porabe knjige konzultirati i kojega drugoga autora. Značajno je mišljenje pisca, da ugovor o nepoštenoj stvari (de re turpi) nikada ne vrijedi i da je zabranjeno izvršiti ga. Tu se on odvaja od općanitoga mišljenja moralista i priklanja se Tanquereyu. Svoje mišljenje obrazlaže ozbiljnim i stvarnim razlozima (str. 233.—34.). Podrobno i na temelju enciklike »Quadragesimo anno« donosi propise o pravednoj plaći (str. 262.—267.). U posljednjem poglavlju obrađuje samu krepost pravednosti (str. 274.—288.). Tu tumači i pojam socijalne pravde kao usvojeni za pojam zakonske pravde (str. 283.). Potanje je obrađena krepost hrabrosti (str. 289.—306.) s mnogo zanimivih podataka, koji se rjeđe čitaju u moralnim priručnicima. Kod kreposti umjerenosti s pripadnim krepostima dotiče se čistoće, gdje donosi propise spolnoga morala.

Četvrta knjiga »Socijalne kreposti« je najvažnija stvarna novost u ovom svezku. Pisac tumači pojam socijalnih kreposti poletno napisanim uvodom i oduševljava svećenika za oblikovanje ljudskoga života po načelima kršćanskoga morala. Kreposti, koje ovdje obrađuje jesu: pravednost (str. 346.—356.), gdje nadopunjuje prijašnje izvode prikaza dužnosti plaćanja poreza i vojne službe; pravičnost (str. 357.—59.); zahvalnost (str. 359.—63.); milosrdnost (str. 363.—71.) s pitanjem dieljenja milostinje; bogoštovlje (str. 271.—80.) dodirujući tu pobožnost, klanjanje, molitvu, zavjet, uništavanje religije, ljubav prema domu i rodu (str. 380.—388.) s vrlo liepim praktičnim primjenama; istinoljubivost (str. 388.—92.).

Staleške kreposti (Zaglavak str. 393.—407.) prikazuje prema tome, u koliko su ljudi članovi obitelji, države ili Crkve. I tu je kratko i sažeto obradio poznato gradivo o staležkim dužnostima.

3. — Time, što smo iztakli važnije vlastitosti drugoga svezka »Moralnoga bogoslovlja« dra Živkovića, pokazali smo ujedno i njegove glavne odlike. Tome treba nadodati, da je dokazivanje solidno i uvjerljivo. Posebna mišljenja su dobro obrazložena. Gradivo je, u cjelini, potpuno, dobro zaokruženo, približeno našim potrebama. S jezične se strane odlikuje čistim, liepim, biranim riečima. Hvalevriedno je nastojanje pisca, da tuđice zamieni uspjelim hrvatskim izrazima. Možda se ne će tkogod složiti s ponekim izrazom. Tako na pr. magnanimitas (str. 296.) prevodi sa širokogrudnost, što imade češće i redovitije drugo značenje (razu-

mievanje tuđih poteškoća). Ili mansuetudo (str. 326.) s dobrota (možda bolje krotkost!). Ne bi se mogli složiti s upotrebom pridjeva »izvjestan«. Pisac ga upotrebljava u dvostrukom smislu. Najčešće u značenju »neki, stanoviti, određeni«, onako, kako u talijanskom znači »un certo«, ili u njemačkom »ein gewisser«. Drugi puta, a to je vrlo riedko, izvjestan znači »siguran«. U tom značenju dolazi kod ugovora »certi eventus« (str. 249.). Jasnoći bi samo prutilo, kad bi izvjestan upotrebljavao samo u značenju siguran, kako je to naš stari i dobri običaj.

Stil je biran i redovno jasan. Još bi u većoj mjeri olakšalo čitanje knjige, kad bi duže rečenice razdrobio, gdje to smisao dopušta, u kraće i jednostavnije. Nije najbolje zapostavljati pridjev imenici ili prislov glagolu, već ga valja upotrebljavati ispred njih. Isto bi tako, tu i tamo, jasnoća izlaganja samo dobila, da subjekt stoji što bliže početku rečenice, a da ga ne treba tražiti iza predikata i objekata. Izraz »nepogrješiva Crkva« (str. 86.—88.) bilo bi bolje zamieniti s »neprevarljiva«. Jer je neprevarljiv sam po sebi dobra narodna rieč, koju upotrebljavaju i naši stari pisci i bolje odgovara latinskom pojmu infallibilis. No to su sve malenkosti prema liepoj cjelini, u kojoj se gube.

Što se tiče sadržaja, imademo nekoliko želja, koje iznosimo u obliku prijedloga za dobrohotno uvaženje kod novoga izdanja. Kod grieha protiv vjere nešto bi trebalo kazati o vrlo razširenoj pojavi vjerskoga indiferentizma, kao i sredstvima za njegovo pobijanje. Liberalizam nije ni danas sasvim izumro. On imade svoju baštinu, koja će još uvijek, ako i djelomično, djelovati na ljudski život. Pa kad su već vrlo dobro i sažeto prikazane njegove razorne posljedice, ne bi bilo na odmet kratki kritički prikaz glavnih načela liberalizma, kako ga n. pr. daju Vermeersch i Loiano. Nešto više podataka o sredstvima za čuvanje vjere i njezino jačanje također bi olakšalo rad praktičnoga dušobrižnika. S istoga je razloga poželjno dati zaokruženi prikaz brige za zdravlje, kao i prikaz o suvremenom športu, pojavi tako razširenoj u naše dane. Ispovjednicima će biti olakšano, ako se kod prikaza dobara žene (str. 205) objasni pravo žene na uzdržavanje djece iz prvoga braka, pa roditelja i braće, kad su u nevolji. Svakako bi valjalo upotpuniti prikaz podiele vlasništva na zajedničko i posebično. Inače se dobiva dojam, da je vlasništvo samo posebično. U tom bi smislu bila pridodana nadopuna gledom na vlasništvo moralnih osoba. Kod obradbe uporabnog ugovora osjećamo, da bi bilo potrebno nadopuniti prikaz s dužnostima poslodavaca i radnika. Svatko će poželjeti nešto više podataka o pitanju životnog osiguranja (obveza, valjanost ugovora). Isto tako i obzirom na transakciju, koja je danas vrlo česta u svagdanjem gospodarskom životu. Kod dužnosti davanja milostinje poželjno je, da se upozori, neka se daje preko karitativnih društava, a manje pojedinačno, jer tako sigurnije dođe u ruke onih, koji su zaista potrebni. A da bi milostinja trebala većim dielom prispievati katoličkim ustanovama, za dobru štampu, za misije i t. d. to svi osjećamo. Jasna definicija staleža i zvanja (str. 393.) će dati potrebnu jasnoću za shvatanje staležkih kreposti. Dužnosti vjernika prema Crkvi trebat će popuniti (suosjećanje s Crkvom, pomaganje i obrana Crkve).

U pogledu znanstvene sigurnosti i ispravnosti nauke, pisac je pouzdan vodič kroz sva pitanja, koja obrađuje. Vrlo je dobar pregled literature na početku važnijih odlomaka. On će omogućiti dublje poznavanje predmeta na temelju najnovije i izabrane literature.

Knjiga didaktički poduno odgovara postavljenoj zadaći. Preglednim rasporedom gradiva, jasnom obradom, logičkim dokazima, suvremenim primjenama pa vanjskom tehnikom tiska, koja je za današnje vrijeme vrlo visoka i otmjena, drugi svezak »Moralnog bogoslovlja« znači izvrstan priručnik moralke, koga možemo staviti u isti red s mnogim drugima na stranim jezicima. Zato je on veliki dobitak za našu bogoslovsku književnost. Svojim vlastitostima, svojom posebnom razdiobom, daje nam nešto novo, na što nije navikla starija generacija svećenstva kod porabe priručnika moralnoga bogoslovlja. To novo, obimnija i cjelokupna

obradba kršćanskih kreposti u duhu sv. Tome, danas je vrlo potrebna i opravdana. Nju sliede mnogi strani autori, osobito iz dominikanske škole. Našem će svećenstvu to samo dobro doći, kao što i mnoga praktična upozorenja. Na njihovom će temelju moći prikladno nadovezivati svoj pastoralni rad u smjeru podizanja pravoga, dubokoga kršćanskoga života našega naroda. Zato vršimo samo svoju dužnost, kad pozdravljamo drugi svezak »Moralnog bogoslovlja« dra Živkovića, i kad ga toplo preporučamo sa željom, da pisac mogne jednako uspješno dovršiti i treći svezak svoga životnog djela.

Dr. N. Kolarek

Dr Fra Vitomir Jeličić, Kanonsko ženitbeno pravo katoličke Crkve. Drugo popunjeno i prošireno izdanje. Sarajevo 1942. str. 320 u vel. 8°. Ciena broširano Kuna 200. Naručuje se kod Uprave Glasnika sv. Ante Franjevačkog Samostana — Sarajevo 3.

Prošlo je punih 12 godina, od kako je dr Jeličić izdao (Sarajevo 1930.) tiskom svoju malu knjižicu (240 stranica u maloj 8°) o ženitbenom pravu. Za to dosta dugo vrijeme njegova je knjiga ne samo razprodana, nego je postala zastarjelom i manjkavom, pa je bilo potrebito, kako to sam pisac kaže u predgovoru ovom drugom izdanju »da se neke tvrdnje i nauke prvog izdanja ili popune, ili obširnije obrade, ili dapače korigiraju«. Zato je vriedni pisac spremio ovo drugo »popunjeno i prošireno« izdanje, koje je ugledalo svietlo u zaista težkim javnim prilikama usred svjetskog rata, pa je knjiga »dotiskana tri mjeseca iza predviđenog roka i morala se je štampati ne samo u jednoj tiskari« (str. 310).

I doista je ovo drugo izdanje vrlo brižno i pažljivo popunjeno svima novijim odredbama, propisima i tumačenjima, a i novom književnošću i najnovijim rezultatima naučnoga rada na tom području. A i prošireno je tako i toliko, da je iz prvoga izdanja zadržana gotovo samo razdioba gradiva, dok je inače tekst knjige posvema prerađen i ciela je obradba skoro u svim dielovima temeljitija i obširnija.

Time je knjiga, i ako je pisac, kako sam kaže, spremao ovo drugo izdanje »imajući stalno u vidu slušače teologije«, postala kao školski učbenik nešto preobsežna i dobila više značaj obćega učbenika ili priručnika. Ipak nas ni u tom pogledu ne može podpuno zadovoljiti, jer u njoj nema mnogo toga, što se traži od potpunog priručnika ženitbenog prava, koji bi pružio orientaciju u svim pitanjima toga područja. U njegovoj knjizi nije obrađeno ni procesno ni krivično crkveno ženitbeno pravo, nego izključivo samo obće materialno ženitbeno pravo sadržano u kk. 1012. do 1143. Kodeksa kanonskog prava. Tako doduše rade i neki drugi vrlo uvaženi autori (n. pr. Triebs), ali to nije opravdano i time knjiga postaje manjkavom i manje korisnom i uporabivom. Na svaki način nije dr Jeličić na str. 8. svoje knjige, gdje govori o vrelima sadanjeg katoličkog ženitbenog prava, smio naprosto prešutjeti one odredbe Kodeksa, koje sadrže procesno ženitbeno pravo (kk. 1960.—1992.), a isto tako ni kaznene propise (kk. 2319, 2353, 2356, 2375 i 2388), te stanovite sankcije iz duhovničkog i redovničkog prava (kk. 132 § 2, 188, 5 i 646 § 1, 3). Značaj vrela sadanjeg prava pripada mimo Kodeksa, zacielo i poznatoj encikl. Pija XI. Casti connubii (AAS, 1930, 539—592), nadalje Odgovorima Odbora za tumačenje (do konca 1942. iz ženitbenog prava svega 56), Naputcima i Pravilnicima (Instrucciones, Regulae) SCSacram., te rješenjima i odredbama (Decreta) SCSOfficii. Zato se ne može odobriti, kada pisac na str. 8. naprosto kaže, »da su crkveni zakoni o ženitbi sadržani u Kodeksu od kanona 1012 do 1143, jedino i izključivo zakonsko vrelo postojećeg ženitbenog prava katoličke latinske Crkve«, jer je to krivo.

Dr Jeličić izlaže dakle u svojoj knjizi samo obće materialno ženitbeno pravo i u tom pogledu njegov je rad vrlo dobar, izvršen s velikom pomnjom i poznavanjem i predmeta i cjelokupne novije književnosti, pa služi na čast i piscu i hrvatskoj bogoslovskoj znanosti.